

МИЛЛИЙ ҚОНУНЧИЛИКДА МОЛ-МУЛКНИ МУСОДАРА ҚИЛИШГА БЎЛГАН МУНОСАБАТЛАР ТЕНДЕНЦИЯСИ

Полвонов Нажмиддин Аслиддинович

Ўзбекистон Республикаси Ҳуқуқни муҳофаза қилиш

Академияси мустақил изланувчиси

najmi_1101@mail.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10579750>

Аннотация: мазкур мақолада миллий қонунчиликда жиноятларни олдини олиш ва уларга қарши қарши курашда шахснинг мол-мулкни мусодара қилиш, унинг мулкӣ оқибатлари, мусодара қилишда қонунчилик нормаларини такомиллаштириш масалалари таҳлил этилди.

Калит сўзлар: мусодара, мол-мулкни хатлаш, мол-мулк, жиноят иши, айбланувчи, судланувчи.

Бугунги кунда юртимизда жиноят-процессуал қонунчилиги нормаларини такомиллаштириш борасида жиноят процессуал сиёсати муҳим аҳамият касб этади. Ҳозирги жиноят процессуал сиёсатининг асосий мазмунини 2022 – 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси¹ ҳамда Ўзбекистон Республикасининг Жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилигини такомиллаштириш Концепцияси² асосида англаш мумкин.

Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегиясининг иккинчи устувор йўналиши бўлмиш Мамлакатимизда адолат ва қонун устуворлиги тамойилларини тараққиётнинг энг асосий ва зарур шартига айлантиришнинг 13-мақсадида мулкӣ ҳуқуқларнинг дахлсизлигини ишончли ҳимоя қилиш ҳамда давлат органларининг мулкӣ муносабатларга ноқонуний аралашувини чеклаш белгиланган. Ҳаракатлар стратегиясида эса, қонун устуворлигини таъминлаш ва суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиш соҳасида устувор вазифалар сирасида жиноят қуроли ёки маъмурий ҳуқуқбузарлик предмети сифатида мулкдан фойдаланишда мулкдорнинг айби бўлмаган ҳолларда мулкни олиб қўйиш (вақтинчалик олиб қўйишдан ташқари) ва мусодара қилишни тақиқлаш қўйилган эди.

Худди шу концепциянинг «Иқтисодиётни ривожлантириш ва либераллаштиришнинг устувор йўналишлари» деб номланган учинчи йўналишида ҳам мулкдан жиноят ёки маъмурий ҳуқуқбузарликни содир этиш қуроли сифатида фойдаланишда мулкдорнинг айби бўлмаган ҳолларда мулкни мусодара қилиш ёки олиб қўйишни (вақтинчалик олиб қўйиш бундан мустасно) тақиқлаш белгиланди. Эътибор берадиган бўлсак, айби бўлмаган шахсларнинг мулкни мусодара қилмаслик бир ҳужжатда икки маротаба таъкидланди ва икки соҳасининг бош масалаларидан бири сифатида намоён бўлди. Ушбу дастурий қоидаларни таъминлаш учун 2017 йил 16 октябрдаги ЎРҚ–448-сонли Қонуни билан Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексига ўзгартириш

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 28 февралдаги ПФ-27-сон Фармони // (Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 02.03.2023 й.

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 14 майдаги “Жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилиги тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3723-сон қарори // Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 15.05.2018 й., 07/18/3723/1225-сон

киритилиб, 211-модда 1-банди қуйидаги таҳрирда баён қилинди:

«1) гумон қилинувчига, айбланувчига, судланувчига, маҳкумга тегишли бўлган жиноят қуроллари мусодара қилиниши керак ва улар тегишли муассасаларга топширилади ёки йўқ қилиб юборилади. Гумон қилинувчига, айбланувчига, судланувчига, маҳкумга тегишли бўлмаган мол-мулк қонуний эгаларига, мулкдорларига ёки уларнинг ҳуқуқий ворисларига, шунингдек меросхўрларига қайтариб берилади. Гумон қилинувчига, айбланувчига, судланувчига, маҳкумга тегишли бўлмаган мол-мулкнинг қонуний эгалари, мулкдорлари ёки уларнинг ҳуқуқий ворислари, худди шунингдек меросхўрлари аниқланмаган тақдирда, ушбу мол-мулк давлат даромадига ўтказилади». Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексида мол-мулкка тақиқ қўйишнинг барча кўринишлари (мол-мулкни эгасининг фойдаланишида қолдириб, тасарруф қилиш ҳуқуқидан маҳрум қилиш; олиб қўйиш; олиб бошқа шахсларнинг қарамоғига топшириш, ҳисоб рақамдаги ва қимматли қоғозлар кўринишидаги маблағлар муомаласини тўхтатиб қўйиш ва бошқалар) «мол-мулкни хатлаш» деб аталади.

Мол-мулкни хатлашда қайси усулнинг қўлланилиши, қанча муддатда амалга оширилиши мол-мулкка тақиқ қўйишга асос бўлган ҳолатларга, мол-мулкнинг турига, жиноят ишининг мураккаблигига ва тақиқ қўювчи мансабдор шахснинг хоҳиш иродасига ҳам боғлиқ.

Мол-мулкка тақиқ қўйиш ҳар бир вазиятда индивидуал тарзда ёндашиш лозимлигининг қонунда белгиланмаганлиги хусусий мулк дахлсизлигини бузадиган, жумладан жиноят ишлари тўхтатилган ҳолларда мулкдорлар ҳуқуқларининг бузилиши, ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари ходимларининг фуқароларнинг хатланиши мумкин бўлган мулкларини аниқлаш ҳамда уларнинг тақдирини ҳал қилишда расмийлик учун муносабатда бўлишларига ва бюрократик тўсиқларнинг вужудга келишига сабаб бўлмоқда.

Тўхтатилган жиноят ишлари доирасида тақиқ қўйилган ва гаровга олинган мол-мулклар, ашёвий далиллар тақдирини тартибга солувчи жиноят-процессуал нормаларни қайта кўриб чиқишни тақозо этувчи омиллар қуйидагилардан иборат:

биринчидан, мол-мулкка тақиқ қўйилаётганда унинг кейинги тақдири, яъни унинг келажакда мусодара бўлиш эҳтимоли ёки бундай эҳтимолнинг мавжуд эмаслигига етарлича аҳамият берилмаяпти. Мулк дахлсизлиги қоидаларини таъминлаш мақсадида, судга қадар иш юритиш босқичида жиноят ишининг кейинги босқичидаги мусодара бўлмайдиган жиноят қуроли ва нарсаси ҳисобланмайдиган ашёвий далиллар исбот қилишда далил сифатида мустаҳкамланганидан кейин оқилона муддатларда эгаларига (мулкдорларига) қайтарилиши лозим.

иккинчидан, қонун ҳужжатлари, хусусан, ижро тўғрисидаги қонун ҳужжатлари ва Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларига мувофиқ мусодарага қаратилиши мумкин бўлмаган мол-мулк объектларидан далил сифатида фойдаланиш зарурати бўлмаган вазиятда уларни хатлаш мумкин эмас. Ҳуқуқ назариясида мавжуд ушбу қоидаларнинг Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексида бевосита назарда тутилмаганлиги баъзан амалиётда хусусий мулк дахлсизлигини бузиш ҳолатларига сабаб бўлмоқда. Шу мақсадда, Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексига келажакда мусодара этилиши мумкин бўлмаган мол-мулкларни хатлашга йўл қўйилмаслиги ҳамда жиноят ишларини тергов қилишда мулкдорига,

эгасига ва фойдаланувчисига қайтарилиши лозим бўлган мол-мулк объектлари жиноят иши тўхтатилганда дарҳол қайтарилиши лозимлиги хусусида қоида киритилиши мақсадга мувофиқ.

учинчидан, жиноят процессуал қонунчиликда тақиқ қўйилган ва гаровга олинган мол-мулклар, ашёвий далиллар тақдири жиноят ишини юритиш тамом бўлгандан кейин ҳал қилиниши белгиланган. Бироқ, жиноят ишларини юритишнинг миллий шаклида жиноят ишини юритишни тўхтатиш ҳаракати мавжудки, Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси 64-моддасида назарда тутилган қоидалар асосида, амалиётда кўп ҳолларда узоқ муддатда, ҳаттоки айрим вазиятларда чекланмаган муддатда иш юритишга танаффус эълон қилинади. Мол-мулкка тақиқ қўйилишига ёки гаровга қўйилишига ёхуд олиб қўйилишига сабаб бўлган жиноят иши тўхтатилганда, унинг тўхтатилган даврида мулкдор, мулк эгаси ва фойдаланувчиларнинг ҳуқуқлари чекланганлигича қолади.

Хусусан, тадбиркорлик субъекларининг мулклари узоқ муддатга хатланганда уларнинг мулкдан фойдаланишдан ташқари, уларни ихтиёрий тугатиш ва қайта ташкил этиш вақтида уларнинг мол-мулкдан воз кечишга ундайдиган муаммолар келиб чиқади. Энг ачинарлиси, хатлаб қўйилган мулкнинг сақлаш харажатлари ундан фойдалана олмайдиган мулкдор ҳисобидан амалга оширилади. Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексига жиноят ишлари тўхтатилганда, жиноят ишига алоқадор бўлмаган шахсларга тегишли мол-мулкнинг хатланганлиги ёки гаровга қўйилганлиги бекор қилиниши лозимлиги хусусида қоида киритилиши лозим.

Белорусь Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг 132-моддасида мавжуд. Россия Федерацияси Конституциявий судининг фуқаро Л.И.Костареванинг шикояти асосида 2013 йил 7 февралдаги Ажрими³га кўра, гумон қилинувчининг яшириниши асосида тугатилган жиноят ишлари бўйича бошқа шахсларга тегишли мулкларни хатлашни назарда тутувчи қоида (РФ ЖПК 115-моддаси) конституцияга хилоф деб топилган.

References:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 28 февралдаги ПФ-27-сон “2022 – 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида” Фармони // (Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 02.03.2023 й.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сонли Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 70-модда, 20-сон.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 14 майдаги “Жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилиги тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3723-сон қарори // Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 15.05.2018 й., 07/18/3723/1225-сон.
4. <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&prevDoc=102031436&backlink=1&nd=102164463>

³ <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&prevDoc=102031436&backlink=1&nd=102164463>